

פתרון הבחינה

ספרות

קיץ תשפ"א, 2021, שאלון: 8382

מוגש ע"י ד"ר נאוה לזר, מורה לספרות בביה"ס לבגרות של "יואל גבע"

הערות:

1. התשובות המוצגות כאן הן בגדר הצעה לפתרון השאלון.
2. תיתכנה תשובות נוספות, שאינן מוזכרות כאן, לחלק מהשאלות.

השאלות (100 נקודות)

נושא בין ז'אנרי: המשפחה בראי הספרות

הנבחנים נדרשו לענות על שאלה אחת מן השאלות 1-2

שאלה מספר 1

משפחה היא יחידה חברתית מלוכדת. משבר המטלטל את המשפחה ומסכן את ערכיה ואת חוסנה עשוי ללכד את המשפחה ולשחרר מתוכה כוחות של אהבה או עלול לפוגג את לכידותה.

בנובלה "והכלה סגרה את הדלת" מאת רונית מטלון המשבר המסכן את ערכיה של המשפחה הוא הסירוב של מרגי להתחתן. ביום החתונה מרגי הכלה מסתגרת בחדרה ומסרבת להתייצב מתחת לחופה. הסירוב מאיים על ערכים שולטים כמו משפחתיות, ומסכן את המשפחה מבחינה כלכלית. המשפחה נשאבת למסכת של פחדים המייצרים עימותים וקונפליקטים. לרגע נדמה שהמשפחה מאבדת את הדבק המקשר, אך לא. המשפחה מתייצבת בהמשך כיחידה אחת ויוצאת מן המשבר מאוחדת.

- מתי, החתן, מתייחס לאירועים כאל הצגת תיאטרון, לכן נתייחס לנובלה כאל מחזה בעל שלוש מערכות ואפילוג.
- המערכה הראשונה בנובלה עומדת בסימן של הלם. הכלה, מרגי, הודיעה מבעד לדלת הנעולה כי היא לא מתכוונת להתחתן, והמשפחה אינה יודעת כיצד להתמודד עם המשבר. אמה, נדיה, זועקת. מתי, החתן, מנסה להבין ולהגן על כלתו מפני הוריו, הנחושים להוציאה מהחדר הנעול.
- המערכה השנייה מציגה את מתי המנסה להבין מה קרה. הוא מבקש תשובות, ומרגי בתשובה מחליקה מתחת לדלת דף נייר שעליו כתוב שיר. היא שכתבה את השיר "משירי הבן האובד" מאת לאה גולדברג והפכה אותו לשיר "משירי הבת האובדת". השיר מבטא באופן מטונימי את פחדיה ואולי גם את דאגתה לאחותה שנעלמה, כנראה באירוע חבלני.

- אירועים גרוטסקיים שולטים במערכה השלישית. באמצעות פסיכולוגית ל"כלות מתחרטות", ובעזרתן עדן, בעל משאית ערבי, מנסים בני המשפחה להוציא את מרגי מהחדר הנעול. שתי התחבולות נכשלות והמשפחה מבינה שעליה להתאחד כדי לבטל את אירוע החתונה. בניגוד למשפחה המנוכרת והמפולגת המתוארת בתחילה עולה כעת תמונת משפחה מלוכדת המפגינה התחשבות ומתנהלת התנהלות הנקייה משיקולי תועלת.
- סבתונה שרה למרגי שיר שכולו קבלה וסליחה. האפילוג המוזיקלי שנשלט על ידי השיר של פיירו מסיים את היצירה בתחושה של סוף טוב. כנראה מרגי יצאה מהדלת הנעולה.
- **מערכות היחסים במשפחה עומדות בתחילת הנובלה בסימן של זרות וניכור. בסוף הנובלה המשפחה מתלכדת ומצליחה לפתור את המשבר.**

במחזה "קידוש" מאת שמואל הספרי מתוארת המשפחה כיחידה חברתית הנקרעת על ידי קונפליקטים ערכיים. האב והאם חלוקים בנושאים כמו מסורת, דת ומיליטריזם, ומסויטים בגלל זיכרונות השואה. המשבר המטלטל את המשפחה הוא הקואליציה שעושים הבן והאב נגד האם בנוגע לגיוס של יוסי, הבן. האב מאשר לבן להתגייס ליחידה קרבית, למרות היותו בן יחיד, ומזייף את חתימת האם. כשהאם מגלה את התרמית מתפתח ביניהם עימות המסתיים באלימות פיזית. אחרי אירוע זה המשפחה נהרסת. התרמית פוגגה את חוסן המשפחה, שמלכתחילה הייתה שסועה.

- התמונה הראשונה ותמונת הביניים מציגות את המשפחה כזירת קונפליקטים: ההורים רבים על החינוך של יוסי, על כספי הפיצויים, על מה שקרה בשואה ועל כיבוד השבת.
- התמונה השנייה מתמקדת בקונפליקט בין ההורים סביב החינוך של יוסי. הקידוש המושלם ממחיש עד כמה המשפחה מפורקת.
- התמונה השלישית, המתרחשת ארבע שנים לאחר מכן, מציגה משפחה אומללה המתנהלת בחוסר הגינות ומתאפיינת ביחסים אלימים וחסרי התחשבות.
- תמונת ביניים בין התמונה השלישית לרביעית מציגה משפחה חסרה. האב לא נוכח, יוסי ואמו עושים קידוש גרוטסקי.
- בתמונה הרביעית מעמיק הנתק. התיאורים מחליפים את הדיאלוגים, אין שיח בין הדמויות. טכס הקידוש הנפרד ממחיש את הנתק.
- התמונה החמישית מציגה הרס טוטאלי, המונולוגים החליפו את הדיאלוגים. כל אחד מבני המשפחה לעצמו. יוסי היגר לארה"ב, אריה לבדו, והאם ברחה לשיגעון. טכס הקידוש ההרוס ממחיש את ההרס הטוטאלי.
- ההתדרדרות וההרס במשפחה מעוצבים באמצעות תיאור של טכס קידוש ההולך ומחולל. מערכת היחסים בין דורות, כלומר בין יוסי להוריו, מתדרדרת ומתהפכת: יוסי שהיה בתחילת המחזה קרוב יותר לאמו, חובר לאביו, אך בסוף מהגר לארה"ב ומתנתק משניהם.
- מערכת היחסים בין בני הזוג מתרסקת: העימותים בין ההורים, שנישאו נישואי נוחות בתקופת השואה הולכים ומסלימים. כל אחד ברח לעולם פרטי שלו: האבא לבדידותו, והאם לשיגעון.
- **מערכת היחסים המתדרדרת בונה תמונת משפחה אומללה, שלא עמדה במבחן משבר האמון המתואר בתמונה השלישית.**

בסיפור הקצר "לב רעב" מאת אשכול נבו האירוע המטלטל את שגרת החיים במשפחה הוא מות האב, בנימין. האב עזב את בית המשפחה והתגרש מהאם כשבנו, אייל, היה ילד צעיר. האב ניהל אורח חיים מתירני ולא יציב. למרות חוסר היציבות שאפיין את התנהלותו, הוא הקפיד על

פגישות דו שבועיות עם בנו. כשהבן הגיע לגיל מצוות, הוא והאב נהגו לצאת להופעות ונהנו ממוסיקה משובחת. האב הנחיל לבנו אהבה למוסיקה. לאחר שהאב נפטר ממחלת סרטן אלימה, הפסיק אייל הבן להקשיב למוסיקה של "הבוס", ברוס ספרינגסטין. המוסיקה עוררה אצלו עצב מייסר וגעגועים לאב. המשפחה התגברה על משבר זה באמצעות הדור השלישי – תובל, בנו של אייל. בזכות תובל חזר אייל להקשיב למוסיקה של "הבוס" וכך הלכידות המשפחתית התחזקה. אהבת המוסיקה הונחלה ולכדה שלושה גברים בשלושה דורות במשפחה אחת.

- העלילה פורשת ארבעה סיפורי מסע שמשקים זה לזה ובונים את מורכבות תמונת המשפחה.
- המסע הראשי הוא המסע של הבן ואביו החולה לפריז, על מנת לראות את הופעתו של ברוס ספרינגסטין.
- במופע של "הבוס" הם שומעים יחדיו את השיר "לב רעב", אשר מאפיין את האב, ומצטרפים בהתרגשות לשירתו של הזמר. לאחר שהשיר מסתיים האב אינו חש בטוב, הם שבים למלון, ואייל, הבן, נושא את אביו בזרועותיו. ההופעה והאירועים בעקבותיה מוצגים כמשמעותיים ומאחדים.
- במהלך הטיסה עם אביו לפריז, אייל נזכר במסע אחר, במסעו לדרום אמריקה, אשר בו חזה במוות של אחד מהנוסעים בטיסה.
- מערכת היחסים בין אייל לאביו מצטיירת כמערכת יחסים מורכבת. הבן מתנהל כילד הורי, אשר לוקח את האחריות על אביו ודואג לו, ואילו האב הוא טיפוס משוחרר וחסר דאגות. עם זאת, הקשר ביניהם הוא קשר אוהב ומכיל.
- באמצעות המסע לעבר, זיכרונותיו של אייל שופכים אור על מערכת היחסים בינו לבין אביו ומצטיירת תמונה לא ממש מחמיאה של האב. הוריו של אייל התגרשו, ואביו החליף מאז עבודות ונשים. למרות מערכת היחסים המורכבת, והיעדרותו של אביו במהלך רוב ימות השבוע, השניים היו נפגשים על מנת לצפות בהופעה מדי יום חמישי. המוזיקה איחדה בין השניים.
- במהלך הטיסה חזרה ארצה, אביו של אייל נפטר. מאז מותו, הבן חווה בדידות נוראית ומייסרת.
- במסע האחרון ביצירה, לאחר מות האב, אייל נוסע עם בנו אל גן הילדים. עלילת הסיפור מסתיימת בתיאור בנו של אייל, תובל, מניע את רגליו, תוך שהוא מאזין לשיר "לב רעב" אשר הושמע ברדיו.
- באמצעות תובל הקשר המשפחתי לא מופר, ואף מאחד את שלושת הדורות.
- במהלך המסע לגן הילדים אייל מצליח לעבד את האבל ולהשלים עם אובדן אביו, שאומנם אינו מושלם אך עדיין נערץ ואהוב על ידו. על אף שהאב אינו מושלם הוא אהב מאוד את בנו. מערכת היחסים בינו לבין בנו עומדת בציפיות של בני המשפחה, ומלאה באהבה, הכוונה והכלה.
- סיום היצירה מלמד שהמשפחה שרדה את משבר האובדן בזכות האהבה למוסיקה והמחויבות ההורית.

בשיר "אבא שלי ואלוהים" מאת יודית שחר מתוארת משפחה המתפקדת כשלוחה חברתית ולא כיחידה אינטימית. האלימות של אב המשפחה וחוסר התחשבותו גורמים לבת לברוח מהמרחב הביתי אל עולם הטבע. הבריחה של הבת מטלטלת את שגרת החיים במשפחה המתנהלת סביב ציות לאב כאוטוריטה סמכותית. הבריחה קוראת תיגר על ערכיה של המשפחה: ערכים של צייתנות, מסורת ותפיסת נשיות צרה.

- השיר "אבא שלי ואלוהים" מאיר את המשפחה כמוסד חברתי. בשיר עולה תמונה של יחידה חברתית הנשלטת על ידי דמות אב סמכותי, המשמר את יחסי הכוח בחברה ומנחיל את ערכיה.

- המשפחה המוצגת ביצירה היא משפחה אומללה, שבה האב מדכא את בנותיו ומתייחס אליהן בחוסר כבוד. האב כופה על בנותיו את ערכיו באלימות. בסיום היצירה, הדוברת השירית נמלטת ממערכת היחסים.
- בבית א', הדוברת השירית מציבה את אביה ואת אלוהים באותו שלב בסולם ההיררכי המשפחתי. האב והאלוהים הם הסמכות, והם אלו המעצבים את גורל הבנות במשפחה. על הבנות נכפה להתפלל, וכל התרשלות במהלך התפילה גוררת אחריה עונש פיזי: "אלוהים ואבא היו מעיפים עליה בקבוק מים לא קדושים". הזעם והכאב באים לידי ביטוי בצירוף אירוני זה.
- בבית ב' משתנה זירת ההתרחשות: מהבית, מהספירה הפרטית, ההתרחשות עוברת לספירה הציבורית. גם כאן מתוארת הדרה, והבנות נדרשות לציית לערכים שולטים. הבנות נדרשות להפגין תכונות שהגבר מגדיר כנשיות: הן נדרשות להיראות אלגנטיות, לדבר בלחש, ולהיות מתקתקות ועצורות. את תסכולן הן יכולות לפרוק רק באמצעות נעיצת מתכת קרה בשרן, תוך התבוננות בדתות הארון הסגור.
- בבית ג' מתוארת הבריחה מהסמכות הגברית והדתית לטבע. הדוברת השירית נמלטת החוצה, אל מרחב הנשלט על ידי אלוהים חלופי, אשר שונה ממי ששולט בבית הכנסת או בבית. האלוהים החלופי אומנם עדיין זכר, אך הוא עוסק במלאכות נשיות: "מטליא כפתורים זעירים". כאן, הדוברת השירית נרגעת ומתמזגת עם אמא אדמה. העלעלים המבצבצים מבטן האדמה ומתריסים "אני כאן" מאפיינים באופן מטונימי את תחושת הכוח שחשה הדוברת השירית, אותה שאבה מהאדמה.
- **המשפחה מוצגת כיחידה שננטשה, ערכיה נזנחו, מסגרתה נשברה. הדוברת מוצאת תחושת השתייכות מחוץ למסגרת המשפחתית.**

בשיר "כשאתה מתגרש" מאת ט' כרמי, הגירושין הוא אירוע שמטלטל את שגרת החיים והורס את חוסנה של המשפחה, שהייתה פעם חללית ורחם מגן.

- בשיר "כשאתה מתגרש" המשפחה מתוארת כעוגן נצחי וכמרחב של שייכות דווקא ברגע שבו היא מתרסקת, ברגע שבו מחליט הגבר לעזוב את זוגתו.
- התחושה השלטת באירוע הגירושין היא תחושה של שחרור, ולצידה מבצבצת תחושה של פגימות שהיא תולדת של הינתקות מהשלם. נציג החברה, מישוהו, סוקר את המתגרש ונותן לו הרגשה כאילו הוא בעל שפה שסועה, אצבע שישית, עין שלישית – כלומר פגום.
- ההינתקות מהתא המשפחתי מומחשת באמצעות מטפורת חבל הטבור. המטפורה מציירת תחושה של שבירת קשר סימביוטי, אך ממחישה גם את תחושת השמחה הקשורה להתחלה חדשה.
- דמותה המורכבת של המשפחה עולה מתוקף החוויה המתוארת. המשפחה היא כמו רחם מגן, המשפחה היא מרחב השתייכות. אך בו זמנית המשפחה היא מרחב לא מספק, שצריך להינתק ממנו כדי לגדול ולהתפתח.
- בבית ב' תחושת ההינתקות מומחשת באמצעות מטפורת חללית האם. ההינתקות מהמשפחה מכאיבה, אך גם מציעה אפשרויות חדשות המתאפיינות על ידי ייצוגים מטונימיים של התחלה חדשה כמו עריסה חדשה, מצעים רעננים, שמפו, טלק.
- בית ג' מתאר את תחושת הלכידות שמרגיש זה שניתק מחיק הזוגיות. הוא נתון במעקב מתמיד והכול מאזינים.
- בית ד' מסכם את השיר באמצעות החזרה: "כשאתה מתגרש, אתה נולד מחדש". המבנה המעגלי יוצר תחושה של אין מוצא. הגירושין הם התחלה חדשה, אך לא ממש. אתה אומנם מתחיל

מחדש, אך לא מצליח לשכוח את חוויות הזוגיות שהסתיימה. אתה נושא איתך זיכרונות לטוב ולרע. המלאך, האחראי על השכחה, שכח לסטור לך ואתה זוכר.

- **הסיום מאיר את עוצמת המשבר שטלטל את שגרת החיים במשפחה ואת חוסנה. המשפחה התפרקה ושגרת החיים הבטוחה והמוגנת נהרסה. הרס הקיים מעורר תקווה, אך מאוד מפחיד ומאיים.**

שאלה מספר 2

המשפחה המתוארת בנובלה "והכלה סגרה את הדלת" מאת רונית מטלון היא משפחה שמגבילה את בני המשפחה וכובלת אותם. נדיה, אמה של מרגי, לחצה עליה להתחתן. נוכח הסתגרותה של מגי בחדר וסירובה להינשא, המשפחה מפגינה חוסר הבנה וחוסר התחשבות, ואפילו שוקלת לחלצה בכוח מהחדר הנעול ולאלצה להתחתן. המשפחה היא גם מסגרת תומכת ומעודדת, כי בסופו של דבר בני המשפחה מתעשתים, מבטלים את החתונה ומכבדים את רצונה של מרגי. סבתונה שולחת לה את אהבתה בשיר מקבל ומפייס.

- פירוט היצירה בתשובה לשאלה מספר 1

המשפחה במחזה "קידוש" מאת ש' הספרי היא משפחה המגבילה את בני המשפחה וכובלת אותם. ההורים לא מכבדים את רצונו של יוסי בנם, וצוחקים לבקשתו שיקנו לו אופניים. האב מנסה לקדם את מעמדו בבית הכנסת באמצעות בנו, והאם סוטרת לו, מכנה אותו בכינויי גנאי ומאכילה אותו שאריות, אך זו משפחה המגלה גם הבלחים של דאגה ואהבה. האם חוששת לחיי בנה בעת שירותו בצבא, והאב מתגעגע לבנו הנעדר ומקליט לו מכתבי שמע, שאותם הוא לא שולח.

- פירוט היצירה בתשובה לשאלה מספר 1

המשפחה בסיפור "תפרים" מאת גדי טאוב היא משפחה תומכת ומעודדת. אב המשפחה ואשתו רחלי מתגייסים לטפל בביתם שנפצעה ומתנהלים בעדינות עם נועם, בנם המפוחד. בני הזוג מנהלים מערכת יחסים שוויונית של חלוקת נטל, אך אב המשפחה נסער ממיכל, בחורה צעירה שנראית כמו דוגמנית. הוא בוגד פיזית ונפשית באשתו, כי אולי המשפחה היא מסגרת שמגבילה אותו וכובלת אותו.

- הסיפור "תפרים" מאת גדי טאוב מציג דמות גבר, אשר חיי הנפש שלו עומדים בסימן של ריבוי מעורבב: המספר הוא בעת ובעונה אחת איש משפחה מחויב ומחזר נרגש, הכמה לקרבתה של אישה אחרת. מבעד לריבוי עולה תמונת המשפחה כיחידה אינטימית, חדירה ושברירית.
- הסיפור מתחיל בתיאור שגרת הבוקר בספירה הפרטית. האירועים המתוארים טריוויאליים ויום-יומיים. התיאור ההיפר-ריאליסטי יורד לפרטים הקטנים ביותר. האב מסתכל על ילדיו, וחושב על מיכל, האישה האחרת. ההתרוצצות בשני מסלולים מקבילים מאפיינת את חיי הנפש של האב, המתרגש מהביחד המשפחתי האהוב, ובנשימה אחת מדווח על מחשבותיו וזכרונותיו ממיכל.
- כשכל בני המשפחה עוזבים, האב נשאר לבד בבית, ומחליט להתחמק מעבודתו ולהישאר בביתו, עם הזיכרונות על מיכל. מהזיכרונות עולה דמותה של מיכל, נערה צעירה אשר עובדת כמלצרית ונראית כדוגמנית. הזיכרונות מציגים מפגש מקרי ראשון, אשר הוביל לפגישה יזומה בבית הקפה. שני המפגשים מוצגים כמעין מלאכותיים, והשיחה בין השניים אינה קולחת. על אף שהפגישה נראית כנטולת ערך וחשיבות, היא מחוללת אצל המספר סערת רגשות.

- במהלך המפגש בבית הקפה מיכל מספרת על אירוע מוזר שהתרחש: כאשר ישנה בביתו של חבר שלה, אנשים זרים נכנסו לבית והפחידו אותה מאוד. האירוע המוזר והמפחיד מתפקד כרמז מטרים לכך שהתא המשפחתי חדיר.
- למחרת הפגישה, המספר חומק ממקום עבודתו ונוסע לדירתה של מיכל. הפגישה מעוררת בגבר אושר רב, והוא מעוניין לחלוק זאת עם ילדיו. דבר זה ממחיש עד כמה המסלולים השונים בנפשו נוגעים ותפורים אחד לשני.
- הגבר חוזר לביתו והולך לנמנם. לתוך היום-יום מתפרץ אירוע זר ואלים: אליה, בתו הקטנה, נחתכת עמוקות במצח, והגבר ואשתו נוסעים בדחיפות לבית החולים. זוג ההורים מטפל בילדתם באהבה ובמסירות רבה.
- עם חזרתם לביתם הם מוצאים את בנם, נועם, מתבצר בסלון כשהוא מצויד בשני סכינים. הילד המבוהל, שנשאר לבד בביתו, ניסה להגן על עצמו. האב מתגייס לטפל בבו, מרגיע אותו, תומך בו, ומחבק את אשתו. לצד המסירות למשפחתו, האב חושב על מיכל.
- למחרת, אשתו נשארת בבית לשמור על בתם, ויום אחרי זה, נשאר המספר. הוא מבלה עם אליה בבית הקפה ובחנות הצעצועים, וקונה מתנות לילדיו וזר פרחים למיכל. המספר משאיר את אליה במכונית, ומניח את הזר ליד דלת ביתה של מיכל.
- כל המתואר קרה אתמול, וכעת אנו חוזרים להווה – הגבר שוב בביתו וחושב על מיכל.
- המשפחה היא מסגרת מורכבת ורבת פנים מצד אחד מערכות היחסים במשפחה הן מערכות יחסים נאותות, מצד שני המסגרת אינה מאפשרת מימוש עצמי, מה שגורם לגבר המספר לערוג בעוצמה כזאת למיכל.

בסיפור "לב רעב" מאת אשכול נבו מתוארת משפחה אוהבת, תומכת ומלוכדת. האב, בנימין, אוהב את בנו, מסור לו ומנחיל לו ערכים של תרבות. האב מעורב בחיי בנו, מדריך אותו, מייעץ לו ומשמש לו דגם חיקוי גברי. הבן אייל דואג לבנו תובל ומסיע אותו לגן בדאגה.

המשפחה היא גם מסגרת כובלת ומגבילה, וזו הסיבה שהאב בנימין נטש המסגרת המשפחתית והתגרש. הוא הלך אחרי "ליבו הרעב" וניסה להגשים את המאוויים, שאי אפשר היה כנראה להגשים במסגרת זוגיות מונוגמית.

- פירוט היצירה בתשובה לשאלה מספר 1